

De herinneringen komen uit de diepte. Sinds de eerste vondsten werden gedaan en ik er voor het eerst over las – ondertussen alweer maanden geleden – worden ze scherper, pijnlijk scherp, en ze komen steeds vaker bovendien, of ik het nou wil of niet. Ik weet dat het komt door wat ik lees, doordat ik lees. Dat het daar in ieder geval mee begint. En toch volg ik de berichtgeving over de gruwelijkheden op de voet: de speculaties, de zogenaamde ooggetuigenverslagen, de beschuldigingen die steevast volgen op iedere nieuwe ontdekking. Veel stelt het allemaal niet voor. De kranten stellen tegenwoordig überhaupt niet veel meer voor.

Ik weet dat het niet onbestraft blijft, die nieuwsgierigheid naar wat ik eigenlijk met rust zou moeten laten. Niets blijft onbestraft, weet ik nu, maar ik wil niet op de zaken vooruitlopen. Ik verslind de details. Ik heb dat altijd gedaan: een goede schrijver aanbidt ze, en een goede schrijver, dat

ben ik. De vele details over de lichamen die ondergronds worden aangetroffen haken zich vast in mijn gedachten. En die worden als vanzelf trager, bezwijken onder het gewicht van wat ik lees, en weerloos tegen zoveel dwingende beschrijvingen word ik teruggetrokken de diepte in, het donker in. Daar vind ik de vergeten (of verborgen) dingen terug die me 's avonds wakker houden of me midden in de nacht ruw wekken. Tot het licht wordt heb ik de tijd om na te denken over het nut van mijn herinneringen. Of ik er iets mee moet, of ik er iets mee kan.

Ik heb lang gedacht dat ik het kwijt was, het donker. Ik heb het in elk geval lang weten te mijden. Maar nu is het er weer, hoezeer ik ook probeer aan andere dingen te denken. De tijd die verdween en de pijn die altijd gebleven is terwijl ik hem zo vaak vergat: op de een of andere manier zijn ze met elkaar vergroeid. Dat zie ik steeds beter in. Ik word daarbij geholpen door die tijd zelf: die trekt de knoop alsmat strakker. De dingen worden tegelijkertijd duidelijker en onontkoombaar. Vroeger dacht ik dat die twee eigenschappen in elkaars verlengde liggen.

En toch blijf ik lezen. Ik ben zowaar begonnen de berichten over de vondsten te bewaren in een heus archief, hoe onzinnig ze meestal ook zijn. De journalisten lijken niet te willen weten wat er precies gebeurd is, wat er precies gebeurt, en met hun artikelen schrijven ze in wijde bogen om de waarheid heen.

Er zijn meerdere theorieën, de ene nog stompziniger dan de andere. Over bendes bijvoorbeeld, die geprobeerd hebben tegenstanders op te ruimen. Uitgebreide achter-

grondartikelen over de toenemende macht van criminelen in de stad en hun steeds buitensporiger gewelddadigheid. Ik ken de bendes van deze stad, stuk voor stuk, en ik weet wat ik van deze stukken moet geloven en wat niet.

Andere journalisten schrijven met nauwelijks verholen minachting over het bijgeloof dat nog altijd heerst in de buitenwijken – ook ik heb me daar ooit toe verlaagd – en over de bewoners die de vondsten verbinden aan offerrituelen van hun voorouders, of ze zien als wraak van de goden die ze aanbidden. Soms reppen ze zelfs van eerdere beschavingen, van buitenaardse indringers, van andere dimensies. Het levert allemaal goede verhalen op, en die verhalen leveren lezers op. Als het allemaal niet zo intriest was, gemakzuchtig bovendien, had ik erom kunnen lachen.

Ook verscheen er een boek, het ligt hier op mijn schrijftafel naast de nieuwste map vol krantenknipsels, waarin gesteld wordt dat de man die lang geleden veroordeeld is voor de moord op ten minste zesentwintig migranten, onterecht vastzit. En dat de echte moordenaar nog altijd vrij rondloopt, dat het telkens weer zijn slachtoffers zijn die gevonden worden.

Er kwam de laatste tijd zowaar iets als toerisme op gang dat zich specifiek richt op alles wat te maken heeft, of zou kunnen hebben, met de vondsten. Vanuit het hele land komen ze de verschillende vindplaatsen in de buitenwijken bekijken, waarbij dan ook meteen een bezoek gebracht wordt aan een van de vele exotische gebedshuizen, de achterafstraten waar drugs verhandeld wordt, of de buurt waar kinderen worden geprostitueerd. En zo wordt de suggestie

gewekt dat alles verband houdt met elkaar, dat iedere vorm van gruwelijkheid vraagt om een andere vorm, of juist beantwoord wordt met nog meer geweld.

Uit de verwoede pogingen een zekere logica vast te stellen blijkt de gekte. En de manier waarop er krampachtig naar betekenis wordt gezocht, er op alle mogelijke manieren verklaringen worden gegeven voor wat al zo lang onverklaarbaar is, maakt des te pijnlijker duidelijk hoe ver men ernaast zit. Ieder verhaal lijkt hetzelfde te vertellen: we hebben hier om gevraagd. Dit in het duister tasten van de journalisten, types zoals ik ooit geweest ben (al dacht ik misschien anders te zijn), de politie en dat van de bijgelovige bewoners van de vervallen flatgebouwen niet ver van de vindplaatsen, intrigeert me mogelijk nog meer dan wat er daadwerkelijk ondergronds wordt aangetroffen.

De berichtgeving wordt niet alleen steeds breder en verzochter: in korte tijd is ook de toon sterk veranderd. Toen de eerste lichamen werden aangetroffen, door werklui die de nieuwe metrotunnels aanlegden, was de vondst zelf het nieuws geweest: dat er zomaar lijken gevonden worden, midden in de stad. En er zaten vrouwen en kinderen bij! Dat was het nieuws, de uitvoerige beschrijvingen van de lichamen bleven achterwege – en ik sliep nog als een baby. Maar de keren daarna – verderop in dezelfde tunnel of bij andere bouwprojecten in de buitenwijken, inmiddels elf vondsten in totaal – werd het iedereen duidelijk dat er een verband bestaat, al is het omdat het telkens om tientallen lichamen gaat die, zo bleek al gauw uit onderzoek, ongeveer in dezelfde periode bedolven zijn geraakt. En zo werd er

gaandeweg meer aandacht besteed aan de details, telkens weer de details: de ‘goede’ staat waarin de lichamen verkeren en de wijze waarop ze in de aarde aangetroffen worden, rechtopstaand en met grote kracht samengeperst.

In de details vind je de waarheid, lijkt men steeds meer te geloven. Die misvatting won al terrein toen ik zelf nog schreef, journalistiek bedoel ik dan. Steeds vaker worden ooggetuigen aan het woord gelaten, bewoners van de arme wijken die hebben gezien wat er werd opgegraven of arbeiders van de bouwbedrijven die ter plaatse waren toen de lijken werden gevonden.

Het zijn de details die deze mensen geven, over de geuren, over de grimassen, over de resten van kleding, die mij in hun ban hebben gekregen en die maken dat ik ’s nachts door ondergrondse tunnels loop.

Zij die vallen

De bus naderde de grensstad en al Lena's bezittingen zaten in de tas op haar schoot. Ze had niet geslapen die nacht, had het niet eens geprobeerd. De hele reis keek ze naar buiten en naar de mensen om zich heen. Eindelijk vertrok ze naar de grensstad en ze maakte zich voorstellingen van het leven dat nu beginnen zou.

Sinds haar vertrek uit de hoofdstad was het landschap vrijwel hetzelfde gebleven, voor zover ze het had kunnen zien in het donker. Ook nu nog, in het eerste daglicht, was alles grijs en uitgestrekt. Inmiddels schoten er wat eenzame huisjes voorbij, vooruitgestuurde poortwachters van de stad. Na al die uren door de leegte hadden deze levensteekenen van verweerd beton en klapperend plastic haast iets goemoedelijks, maar het bleef moeilijk voor te stellen dat hier mensen woonden – waarom zou je in dit niemandsland blijven en niet verder trekken naar de stad aan het einde van de weg, als je al zo ver was gekomen?

De huisjes vermenigvuldigden zich nu snel en Lena zag de eerste hogere gebouwen, soms al van baksteen en glas. Sinds de situatie aan de grens veranderd was probeerde men deze wijken op te knappen en ze meer bij de stad te betrekken. Precies dat had alle ellende veroorzaakt, want het was bij de aanleg van de nieuwe metrotunnels dat de vondsten gedaan werden. En met die vondsten had de grensstad Lena bij zich geroepen.

Om haar heen sliepen de andere reizigers. Ze maakten deze reis vast vaker en waren niet langer geïnteresseerd in wat er te zien was. De weinige mensen die wel naar buiten keken oogden alsof ze dat de hele reis gedaan hadden, alsof ze niets zagen aan de andere kant van het glas. Alleen het trillen van de motor en af en toe een steentje tegen de onderkant van de bus onderbraken de stilte. Lena zag en hoorde de dingen heel duidelijk, sloeg alles in zich op, en verwachtte dat dat de komende tijd zo zou blijven. De zintuigen zijn alerter op een nieuwe plek, registreren meer omdat veel afwijkt van het gewone, dat niet meer opvalt omdat het er altijd al was.

Maar er speelde nog iets anders: ze was niet helemaal alleen en maakte deze reis ook niet voor het eerst. Haar vader was bij haar, ze zag en hoorde voor twee. Die nacht had het soms geleken alsof hij daadwerkelijk naast haar zat op de enige lege stoel in de bus. Hoe vaak maakten ze vroeger niet samen een reis als deze, in een stoffige bus op weg naar een uithoek van het land waar iets was gebeurd wat – zo dacht ze als klein meisje – alleen haar vader kon verklaren? Ze keek toe hoe hij er de brokstukken verzamelde, oogge-

tuigen sprak, notities maakte. Daarop volgde stevast de nacht van stilte in een hotelkamer, op het ratelen van zijn typemachine na. De volgende ochtend, wanneer hij het hele artikel over de telefoon voorlas aan zijn assistent, trof het haar telkens weer hoe alles wat ze de dagen ervoor gezien en gehoord had maar nog niet begrepen, op zijn plek viel. Hoe er een verhaal was ontstaan, hoe haar vader de dingen hun betekenis had gegeven.

Hij was al uit haar leven verdwenen toen ze zich was gaan realiseren hoe vreemd het was dat een meisje in plaats van naar school te gaan met haar vader het hele land door reisde, op zoek naar misdaden en ongeluk. Hij was nog in de buurt geweest toen zij zelf ook was gaan schrijven en ze had nog wel eens geprobeerd hem te betrekken bij een onderzoek. Maar zijn aandacht dreef af, of het leek hem juist te irriteren dat zij nu ook schreef, en wanneer ze hem over de telefoon iets voorlas merkte ze hoe hij zijn best deed om op de juiste momenten te laten horen dat hij luisterde. Alsof ze hem niet vertelde over de vermissing van een groep studenten of de vervolging van de Hooglanders, maar voorlas uit een van de weinige kinderboeken die hij ooit voor haar had gekocht. En toen was hij vertrokken, inmiddels al weer drie jaar geleden.

Een man in een versleten pak aan de andere kant van het gangpad werd wakker en keek verschrikt om zich heen. Hij zag Lena en viel toen weer in slaap. Tijdens een reis als deze, van de hoofdstad naar de grensstad, zou haar vader verteld hebben over de verschillen tussen beide steden en uitleggen wat ze de komende dagen gingen doen en wat hij hoopte op

te helderen. Hij vertelde haar dit alles alleen maar om zijn gedachten te ordenen, dat begreep ze al jong, en het maakte hem niet uit of ze snapte wat hij zei. In gedachten voerde ze nu net zo'n gesprek, alleen deze keer was zij het die hem vertelde wat er te gebeuren stond en waarom ze zich voor langere tijd zou gaan onderdompelen in de hel die deze plek was. Op een vreemde manier kwam alles op haar over als een herhaling en ze glimlachte even naar degene op de lege stoel naast haar.